

DOI: 10.35774/app2023.01.209
УДК 343.915 (477)

Ніна Рогатинська,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і
процесу Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-6114>

Надія Войтюк,

студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті проаналізовано криминологічну характеристику неповнолітніх, особливості попередження злочинності неповнолітніх в Україні. Визначено сучасні тенденції злочинності неповнолітніх в Україні. Акцентовується увага на особливостях, що визначають специфіку злочинів, які вчиняють неповнолітні особи. Разом з тим дослідження цієї теми також зумовлено тим, що в останні роки кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, поступово зростає, а також дії молодих правопорушників відзначаються зростаючою жорстокістю та цинізмом. З'ясовано психологічні особливості й соціальні чинники такої злочинності.

Злочинність неповнолітніх є однією з найактуальніших проблем, оскільки дана категорія осіб належить до найбільш кримінально вразливих соціальних груп, а також виступає в якості одного з найсуттєвіших показників криминогенної ситуації в країні. Вітчизняна правова теорія потребує ґрунтовного дослідження проблем злочинності неповнолітніх, які в майбутньому забезпечуватимуть ефективний соціально-економічний розвиток нашої держави.

Злочинність неповнолітніх є важливою та актуальною темою для багатьох країн світу, в тому числі й для України. А все тому, що молоді люди - це майбутнє держави, які згодом змінюватимуть і вдосконалюватимуть суспільне життя, а також розбудовуватимуть Україну. Але проблеми, пов'язані з недостатнім механізмом попередження злочинності є досить серйозними і складними, та такими, що потребують негайного вирішення.

В Україні, зокрема, існує багато проблем, пов'язаних з попередженням злочинності неповнолітніх, а саме: недостатня реалізація профілактичних заходів на різних рівнях, починаючи від розробки спеціальних правових норм і закінчуючи індивідуальною роботою з підлітками, які потребують уваги.

У даній статті будуть розглянуті найбільш актуальні проблеми, пов'язані з злочинністю неповнолітніх в Україні, а також методи її попередження. Також будуть проаналізовані причини та умови, що спонукають неповнолітніх до вчинення протиправних діянь, підкреслена необхідність прийняття комплексних заходів із протидії злочинності неповнолітніх, використовуючи їх криминологічну характеристику.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, криминологічна характеристика, профілактичні заходи, типи неповнолітніх злочинців.

Rohatynska N., Voitiuk N.

Criminology characteristics and prevention of juvenile crime

The article analyzes the criminological characteristics of minors, features of juvenile crime prevention in Ukraine. The current trends in juvenile delinquency in Ukraine are determined. Attention is focused on the features that determine the specifics of crimes committed by minors. At the same time, the study of this topic is also due to the fact that in recent years the number of crimes committed by minors is gradually increasing, and the actions of young offenders are marked by growing cruelty and cynicism. The psychological features and social factors of such crime have been clarified.

Juvenile delinquency is one of the most urgent problems, since this category of persons belongs to the most criminally vulnerable social groups, and also acts as one of the most significant indicators of the criminogenic situation in the country. The domestic legal theory needs a thorough study of the problems of juvenile delinquency, which in the

future will ensure the effective socio-economic development of our state.

Juvenile delinquency is an important and topical topic for many countries of the world, including Ukraine. And all because young people are the future of the state, who will later change and improve social life, as well as build Ukraine. But the problems associated with the insufficient mechanism of crime prevention are quite serious and complex, and such that they require an immediate solution.

In Ukraine, in particular, there are many problems related to the prevention of juvenile delinquency, namely: insufficient implementation of preventive measures at various levels, starting from the development of special legal norms and ending with individual work with adolescents who need attention.

This article will consider the most pressing problems related to juvenile delinquency in Ukraine, as well as methods of its prevention. The reasons and conditions that encourage minors to commit illegal acts will also be analyzed, the need to take comprehensive measures to combat juvenile delinquency, using their criminological characteristics, will be emphasized.

Keywords: *juvenile delinquency, criminological characteristics, preventive measures, types of juvenile criminals.*

Постановка проблеми. Проблема злочинності серед неповнолітніх є однією з найбільш актуальних соціально-правових проблем в нашому суспільстві, і вона зберігає свою актуальність до цього дня. Протягом тривалого часу злочинність неповнолітніх привертає увагу багатьох вчених та практиків, а все тому що дана категорія осіб належить до найбільш кримінально вразливих соціальних груп, а також виступає в якості одного з найсуттєвіших показників криміногенної ситуації в країні. Необхідність підвищення уваги нашої держави, зокрема її влади до проблем злочинності неповнолітніх виникає з того, що рівень злочинності серед них значно вищий, ніж приріст їх чисельності. Щоб зменшити цю проблему, необхідно проводити уважний кримінологічний аналіз злочинів, які вчиняються неповнолітніми, їх особистості, а також процесів, які детермінують та зумовлюють їх вчинення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою вивчення злочинності неповнолітніх працювали такі вчені, як: В. В. Голіна, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, А. К. Закалюка, О. Г. Кальман, Н. З. Рогатинська, Н. С. Юзікова та інші. Саме вони провели аналіз проблем злочинності неповнолітніх та визначили окремі шляхи їх попередження та подолання. Більшість робіт, що стосуються запобігання злочинності серед неповнолітніх, мають юридичну спрямованість, орієнтовані переважно на створення пропозицій для більш ефективного використання кримінального законодавства та проведення кримінологічних досліджень у сфері запобігання злочинності серед неповнолітніх.

Метою роботи є дослідження характеристики злочинності серед неповнолітніх, оцінка сучасного стану заходів запобігання їй, а також особливості застосування їх в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юридичній літературі злочинність неповнолітніх пов'язують з віком осіб, які вчинили злочин. Відповідно до ч.2 ст. 22 Кримінального Кодексу України, особи, що вчинили кримінальні порушення у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності лише за: умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, диверсію, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, сексуальне насильство, грабіж, вимагання, незаконне заволодіння транспортним засобом та інше [3].

Кримінологія також розглядає цю проблему як негативне явище, що виявляється у злочинах, вчинених особами віком від 14 до 18 років. Своєрідність, особливість рис неповнолітніх злочинців обумовлюють вчинення ними злочинів і притаманні саме підліткам.

Злочинність серед неповнолітніх вважається одним з показників соціальної злочинності у сучасному суспільстві. З огляду на те, що у підлітків ще не сформувалися стійкі особистісні риси, які змогли б їх стримати від необдуманих вчинків, досить доцільним є застосування кримінально-правових заходів, спрямованих на формування законослухняної поведінки, ніж покарання, навіть якщо воно не пов'язане з позбавленням волі. Останнім часом, дії молодих правопорушників відзначаються зростаючою жорстокістю та цинізмом. Часто підлітки беруть участь в групових злочинах з використанням холодної зброї. Також є непоодинокі випадки вбивств з особливою жорстокістю, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, хуліганських дій, знущань зі своїх ровесників та продажу наркотиків.

Статистика свідчить про те, що в останні роки кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, поступово знижується. Проте офіційні показники не відображають повною мірою сутність цієї дуже складної проблеми. Питома вага злочинності неповнолітніх в загальній структурі злочинності залишається значною, а зміни різних сфер життя суспільства, що відбулися в Україні за останні роки, мали істотний вплив

на умови формування особистості сучасних дітей і підлітків, які стали більш вразливими перед несприятливими суспільними процесами. Злочинність неповнолітніх характеризується низкою особливостей, виокремлення та дослідження яких є запорукою здійснення ефективної протидії такій злочинності [10, с. 156]. На злочинність неповнолітніх впливають нестабільність інституту сім'ї, культивування жорстокості, безробіття та незайнятості серед молоді.

Розглядаючи проблему злочинності серед неповнолітніх сьогодні, необхідно виділити сукупність обставин та факторів, що сприяють її збільшенню. Це в першу чергу пов'язано з кризовим явищем у соціальній та економічних сферах, що зумовлюють необхідність посилення соціального захисту неповнолітніх, визначення пріоритетних напрямів у цій важливій роботі [7, с. 494].

Тож, можна виокремити такий ряд причин, що сприяють девіантній поведінці підлітків, і поділити ці причини на три основні групи факторів:

1. Біологічні фактори, які зумовлені впливом органічних і фізичних елементів.
2. Соціальні фактори: обставини, події, умови, міри, процеси і так далі, що впливають на життя суспільства, громадян, зокрема дітей і підлітків.
3. Психологічні фактори – це характер міжособистісних відносин та особливості характеру цієї людини [8, с. 174].

Злочинність неповнолітніх характеризується вищою латентністю порівняно зі злочинністю дорослих, оскільки часто дії, що вчинені особами, які ще не досягли повноліття, сприймаються як дитячі пустощі, які не потребують повідомлення правоохоронних органів. Згідно з експертними даними, рівень злочинності серед неповнолітніх перевищує офіційно зареєстрований більш ніж у три-чотири рази. На латентність злочинності неповнолітніх опосередковано вказує й те, що з-поміж злочинів, вчинених неповнолітніми, майже 51–69 % щорічно становили тяжкі й особливо тяжкі злочини [11, с. 203].

Неповнолітні злочинці мають деформовану правову орієнтацію та моральні цінності, що є їх характерною рисою. Вони часто не дотримуються правил та норм, що існують в суспільстві, вживають алкоголь та наркотики. Такі особи досить часто жебракують, займаються раннім статевим життям та спричиняють конфліктні ситуації. Порівняно зі злочинністю дорослих, злочинність неповнолітніх має відмінну мотивацію. Дуже часто причиною злочинів є бажання самоствердитись, спосіб адаптації до складних умов життя, боротьба за виживання в будь-який спосіб, наслідування певних негативних авторитетів та бешкетництво.

Як для розуміння криминологічної характеристики, так і для профілактики злочинів неповнолітніх дуже важливим є розуміння чотирьох основних типів неповнолітніх злочинців:

1. Випадковий. Підліток, який є цілком слухняним і позитивним, потрапивши в особливу ситуацію, у силу випадкового збігу обставин, легковажності і неготовності до опору, здійснює протиправне діяння.
2. Нестійкий. Підліток потрапляє у відповідну ситуацію і через свою нестійку позицію скоює злочин.
3. Негативний. У підлітків цього типу переважає негативна спрямованість особистості, що не досягла рівня сталої переваги злочинної поведінки над іншими.
4. Злісний. Такий підліток має стійку домінуючу антисуспільну спрямованість особистості, яка зумовлена всією поведінкою цієї особи [1, с. 28].

Неповнолітні злочинці, на відміну від дорослих, часто вчиняють злочини у групі, здебільшого в нечисельному складі (2-3 особи), але щодо деяких видів злочинів, таких як крадіжки, грабежі, хуліганство, вимагання та зґвалтування, показник вчинення злочину у групі може бути набагато вищим - до 75-80%. Зазвичай групи неповнолітніх не мають стійкої організації, недовготривалі та часто викриваються правоохоронними органами, хоча формуються з перспективою тривалої злочинної діяльності. Характеристики злочинних груп неповнолітніх залежать від типу злочину та конкретної ситуації. Планові крадіжки з квартир, складів та розбої зазвичай вчиняються невеликими групами до трьох неповнолітніх, які організовані та діють протягом певного періоду. Ситуативні групові злочини, такі як грабежі, зґвалтування, хуліганство, незаконне заволодіння транспортними засобами, частіше вчиняються численнішими групами неповнолітніх (до 5-7 осіб, а іноді й до 10 та більше), які не мають чіткої організації та попередньої підготовки.

У містах злочинність серед неповнолітніх становить відношення 3 до 1 порівняно з злочинністю серед неповнолітніх у сільській місцевості. Це можна пояснити тим, що у сільській місцевості неповнолітні мають менше вільного часу, оскільки їм потрібно допомагати батькам на господарстві. У містах є розвинена індустрія розваг, яка не завжди позитивно впливає на вибір дозвілля неповнолітніми. Крім того, у містах анонімний спосіб життя відіграє значну роль, тоді як у селах "спрацьовує" соціальний контроль.

Кримінологічні джерела довгий час зазначали, що більшість злочинів, які вчиняють неповнолітні, трапляються поблизу їх місця проживання, навчання чи праці, близько 80%. Однак останнім часом зростає мобільність неповнолітніх, і тому стають частішими випадки вчинення злочинів під час дозвілля, а саме відвідування розважальних закладів, розташованих далеко від їх місця проживання (кожен третій-четвертий злочин).

За часом вчинення більш ніж половина злочинів неповнолітніх вчиняється у вечірній час (після 22 години), в зимовий період – після 20 години. Скорочення кількості неповнолітніх, що працюють або навчаються, призвело до зменшення (з третини до однієї четвертої частини) кількості злочинів, вчинених у години перебування за місцем праці чи навчання [4, с. 475].

Злочини, які вчиняються неповнолітніми, зазвичай стосуються осіб з їхнього найближчого оточення, такі як родичі або члени родини. Серед потерпілих від групового насильства неповнолітніми все частіше зустрічаються самотні особи похилого віку або ті, хто перебуває в уразливому стані і не може захистити себе від агресивних нападів підлітків. На даний момент, насильницькі та корисливо-насильницькі мотиви є домінуючими серед мотивів злочинів. Насильницькі дії можуть бути супроводжені застосуванням зброї, інструментів катування та залякування, а також технічних пристроїв. Що стосується неповнолітніх, то їх фізичні та психологічні знущання часто записують на мобільні телефони, що дозволяє далі тиснути на жертву та розповсюджувати відео насильства через мережу Інтернет.

Під попередженням правопорушень неповнолітніх слід розуміти діяльність органів і служб у справах неповнолітніх, спеціальних закладів для неповнолітніх, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню неповнолітніми правопорушень, а також позитивний вплив на негативну поведінку окремих неповнолітніх [2, с. 96].

Профілактика є одним зі способів боротьби зі злочинністю загалом і злочинністю неповнолітніх зокрема. Вона базується на принципах, які використовуються для запобігання злочинам взагалі. Проте, варто зазначити, що профілактика злочинів, які вчиняються неповнолітніми, має свої особливості, які обумовлені характером цієї злочинності.

Важливим елементом як теорії, так і практики боротьби зі злочинністю неповнолітніх є визначення специфіки дій суб'єктів профілактики, масштабів запобіжних заходів, які вони здійснюють, а також аналізу спрямованості цих заходів. Варто відзначити, що питання про рівні профілактики злочинів не є однозначним, проте О.М. Яковлев запропонував найбільш обґрунтовану точку зору, яка визначає три рівні профілактики злочинів: загально-соціальну профілактику, що охоплює попереджувальну діяльність, спрямовану на все суспільство; профілактику в соціальних групах і колективах; індивідуальну профілактику (включаючи ранню і безпосередню дію).

В українському законодавстві передбачено ряд органів та служб, до повноважень та обов'язків яких входить здійснення профілактичних заходів для запобігання злочинності серед неповнолітніх. Зокрема, національна поліція відіграє важливу роль у цьому процесі, не лише проводячи свої власні профілактичні заходи, але й забезпечуючи співпрацю з іншими спеціальними органами та установами та створюючи сприятливі умови для цієї діяльності та використання їх можливостей.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» такими органами є: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей та інші. На служби у справах неповнолітніх покладені координуючі та контролюючі функції з питань забезпечення прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх, запобігання вчиненню ними правопорушень. Ця робота здійснюється службами у справах неповнолітніх самостійно, а також разом із відповідними органами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями [5].

Щоб досягти результативної профілактики безпритульності та правопорушень, служба у справах неповнолітніх досліджує причини та умови, що призводять до цих негативних явищ. Однак, як зазначають працівники цієї служби, дуже складно виділити негативні явища, що є специфічними саме для неповнолітніх, оскільки всі ці явища мають взаємозв'язок між собою.

Та все ж, пріоритетним напрямком протидії злочинності неповнолітніх є індивідуальна профілактика. Загальні засади індивідуальної профілактики правопорушень закріплені в розділі III проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29 грудня 2009 року. Під індивідуальною профілактикою розуміється система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [6].

Загалом, залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка), профілактичну діяльність можна поділити на чотири види:

- 1) рання профілактика, тобто заходи переконання, подання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру;
- 2) безпосередня профілактика, тобто комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях;
- 3) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики);
- 4) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені (постпенітенціарний вид профілактики) [9, с. 3-4].

Рання профілактика є одним з найважливіших етапів боротьби з злочинністю серед неповнолітніх. Подальші етапи включають безпосередню профілактику, профілактику перед злочинною поведінкою та профілактику рецидиву. Їх мета полягає в оздоровленні середовища та наданні допомоги неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя та виховання, у попередженні злочинної поведінки неповнолітніх та у виправленні осіб із високим ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення. Також важливо створити умови для виправлення осіб, які систематично порушують закон, та запобігти рецидиву серед підлітків, які раніше вчинили злочин.

Висновки. Особливості криминологічної характеристики злочинності серед неповнолітніх включають підвищену латентність, більшу частку злочинів, що вчиняються групами осіб або в стані сп'яніння, залежність рівня злочинності від сезонних коливань, типовість та усіченість структури. Ці особливості визначаються віковими особливостями та соціальною несформованістю особистості, яка вчиняє злочини. Знання цих особливостей сприяє розробленню диференційованих заходів запобігання правопорушенням серед цієї категорії осіб. Для досягнення ефективних результатів, профілактичні заходи повинні бути реалізовані на різних рівнях, починаючи від розробки спеціальних правових норм і закінчуючи індивідуальною роботою з підлітками, які потребують уваги. Надійна та ефективна система запобігання злочинності серед неповнолітніх вирішить багато соціальних проблем, зменшить злочинність в майбутньому та зміцнить правопорядок в державі.

Список використаних джерел

1. Александренко О.В., Веселовська Н.О. Криминологічна характеристика злочинів неповнолітніх. *Молодий вчений*. 2014. № 4 (07). С. 28-30.
2. Васильківська І. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. *Право України*. 2004. № 1. С. 95-98.
3. Кримінальний кодекс України від 2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2023)
4. Закалюк А. П. Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. Курс сучасної української криминології: теорія і практика. 2007. 475 с.
5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2023)
6. Про профілактику правопорушень: проект Закону України від 29 грудня 2009 р. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> (дата звернення: 12.02.2023)
7. Рогатинська Н. З. Особливості кримінально - процесуального провадження в справах про злочини неповнолітніх. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 492-498.
8. Сметаніна Н. В., Граб Т. В. Криминологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2018. № 6 (2). С. 173-177.
9. Соколик Н.П. Попередження злочинності неповнолітніх: криминологічні аспекти дослідження. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/134.pdf> (дата звернення: 12.02.2023)
10. Стецька Х. С. Криминологічна характеристика злочинності неповнолітніх та фактори що їх обумовлюють. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4151/1/-%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82._p154-155.pdf
11. Якимова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2014. 442 с.

References

1. Aleksandrenko, O. V. & Veselovska, N. O. (2004). Kryminolohichna kharakterystyka zlochyniv nepovnitnikh [Criminological characteristics of juvenile crimes]. *A Molodyi vchenyi - Young Scientist*, 4 (07), 28-30 [in Ukrainian]
2. Vasylykivska, I. (2004). *Zapobihannia zlochynnosti nepovnitnikh v Ukraini [Prevention of juvenile delinquency in Ukraine]*. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 1, 95-98 [in Ukrainian]
3. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]* from 2001 No. 2341-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian]
4. Zakaliuk, A. P. (2007). Theoretical foundations and history of Ukrainian criminological science. Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice. P. 475 [in Ukrainian]
5. *Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei [On bodies and services for children and special institutions for children]*: Law of Ukraine dated January 24, 1995 No. 20/95. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
6. *Pro profilaktyku pravoporushen [On crime prevention]*: draft Law of Ukraine dated December 29, 2009. Retrieved from <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> [in Ukrainian]
7. Rohatynska, N. Z. (2010). Osoblyvosti kryminalno - protsesualnoho provadzhennia v spravakh pro zlochyny nepovnitnikh [Peculiarities of criminal and procedural proceedings in cases involving crimes by minors]. *Derzhava i pravo - State and law*, 47, 492-498 [in Ukrainian]
8. Smetanina, N. V. & Grab, T. V. (2018). Kryminolohichna kharakterystyka zlochynnosti nepovnitnikh: suchasni tendentsii [Criminological characteristics of juvenile delinquency: modern trends]. *Pravo i suspilstvo - Law and Society*, 6 (2), 173-177 [in Ukrainian]
9. Sokolyk, N. P. Poperedzhennia zlochynnosti nepovnitnikh: kryminolohichni aspekty doslidzhennia [Prevention of juvenile delinquency: criminological aspects of research]. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/134.pdf> [in Ukrainian]
10. Stetska, H. S. *Kryminolohichna kharakterystyka zlochynnosti nepovnitnikh ta faktory shcho yikh obumovliuiut [Criminological characteristics of juvenile delinquency and factors determining them]*. Retrieved from http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4151/1/-%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82._p154-155.pdf [in Ukrainian]
11. Yakymova, S. V., Makovetska, N. E. & Omelchuk, O. M. (2014). *Kryminolohiia: Zahalna ta Osoblyva chastyny: pidruchnyk [Criminology: General and Special parts: textbook]*. *Khmelnytskyi: Khmelnytskyi University of Management and Law* [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 17.02.2023